

חיפוש

לחץ לרכישת מנוי
או בטלפון: 03-9411621

חיפוש מדור

חיפוש חופשי

חפש לפי מילת מפתח

גליון

מתאריך

עד תאריך

חפש לפי כתוב

חפש

רשימת המדורים

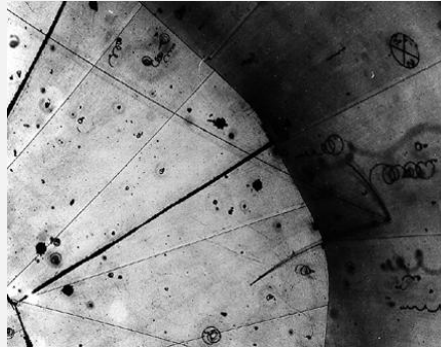
- 16. אלפיות שניה, ושיניהם את מאת רן חסין
- E=mc2 מאת פרופ' חנוך גוטפריד
- Noumenon מאת דר' אורי' שמך
- אובדן התשוקה מאת שמואל שם טוב
- אמת דיברתי מאת דר' אורי' שמך
- אני יודע משמע אני מבין מאת פרופ' שאול מקוביץ
- אפגריד למוח מאת עודד כרמלי
- את בנק יחידך אשר אהבת מאת איר' שלג
- אתם נמצאים כאן מאת טל גוטמן
- בדרך הטבע מאת דר' אורי' שמך
- בין דיבור למעשה מאת שמואל שם טוב

הקודם > 21 .. < 11 הבא

שאלת אודיסאה

מאת כותבי אודיסאה

מה השאלה שלך? הפנינו את השאלה הזאת לשורה של חוקרים ואנשי רוח מובילים. הנה תשובותיהם

מהי השאלה המדעית הטובה ומהי הרעה?

ד"ר זוהר קומרגודסקי, פיזיקאי, מכון ויצמן למדע

נניח שהיינו חיים ביקום שבו מסביב לשלנו היה חג כדור הארץ, במרחק הידוע של מאה וחמישים מיליון קילומטרים, והוא כוכב הלכת היחיד במערכת השמש. נניח גם שסביב כל שמש אחרת בגלקסיה היה רק כוכב לכת אחד, גם כן במרחק דומה מהשמש שלו. ביקום כזה, שאלה מרכזית במדע בוודאי היתה להבין איזה עקרון פיזיקלי מכריח כוכבי לכת להיות במרחק זהה מהשמש שלהם. אולם, ביקום שלנו, כוכבי הלכת מפורזים בצורה די מסובכת סביב השמשות שלהם ולכן זאת איננה שאלה "טובה". אין עקרון פיזיקלי או הסבר יחיד ופשוט לתופעה.

איך ניתן לדעת אילו שאלות יביאו לגילוי עקרונות חדשים במדע ואילו לא יובילו לתשובות מעניינות וחשובות? הבה נבחן את השאלה למה מסת הפרוטון היא מה שהיא (עשר בחזקת מינוס עשרים ושבעה קילוגרמים). עברו שנים רבות עד שהתברר אם זו בכלל שאלה טובה. למשל, ייתכן שהמסה קבעת על ידי תהליכים מסובכים שקשה לבא ואין עקרון פיזיקלי חדש מאחורי הערך המדוד של המסה. אולם, מתברר שמסת הפרוטון צופנת בחובה סיפור מרתק, הכולל עקרון חדש בפיזיקה הקרא "חופש אסימפטוטני", אשר הוביל לפרס נבל בפיזיקה לשנת 2004.

גם בימינו אנו, לא נדיר להיתקל בויכוחים מרים באשר לגיטימיות של שאלות מדעיות רבות: האם הן ראויות למחקר מעמיק או לחילופין האם הן עורבא פרח. למשל, כ-70 אחוזים מצפיפות החומר ביקום קשורים לאובייקט מסתורי הקרא "אנרגיה אפלה". למה 70? למה לא 7 אחוזים? למה בכלל יש אנרגיה אפלה? האם יש עקרונות פיזיקה חדשים שמסתתרים מאחורי שאלה זו? או אולי יש המון יקומים מקבילים, שבהם כמות האנרגיה האפלה מתפלגת בצורה אקראית על קולי הערש האפשריים ואין שום דבר מיוחד במספר 70? מאות רבות של מדענים עוסקים בשאלת האנרגיה האפלה כבר כמה עשורים, ובכל זאת איננו יודעים עד עצם היום הזה אם זו שאלה טובה. בדומה, ניתן לשאול למה אנו חיים בעולם בעל שלושה ממדי מרחב. למה לא חמישה? האם זו שאלה שאי פעם תהיה לה תשובה מספקת?

מהו מקור הרוע?

רות אלמוג, סופרת ונבקרת ספרות

השאלה שלי כלל אינה ניתנת לניסוח, כי היא השאלה עצמה, מהות מופשטת שאינה ניתנת להגדרה מילולית. זו תמיהה שבאי-הבנה לנוכח הקיום האנושי ותולדותיו. השאלה שלי מטרידה, משום שאם אינה ניתנת לניסוח מילולי, ברור שאי אפשר להשיב עליה. כאן צריך לבוא ויודי: השאלה נכפתה עלי בזמן גסטו של אחי במחלה חסרת מרפא. היא התעוררה לנוכח המוות ואי הצדק הבסיסי שהוא מנכיח.

השאלה שלי היא כמו פצצה, שבהתפוצצותה היא תובעת ניסוח מילולי ומפזרת רסיסים גורמי כוונות. הרסיס הפוגעני ביותר, הוא זה המטיח בי את שאלת הרוע. מדוע פיתחה האבולוציה של האדם את הכושר שלו לרוע? האם ההישרדות חיבה זאת? האם הרוע הוא הכלי שנתנה האבולוציה בידי האדם, אחרי שדאגה לפתח את התודעה ואת המודעות שלו למוות, כדי להגן על מזונו ועל הטריטוריה שלו, וכפיצוי הולידה בו תשוקה לנרטיבים? האם אי אפשר לשרוד בלי להפעיל רוע?

גיליון 22 | ינואר 2014

מאמר מלא

לאן?

דרון רחבלום, עיתונאי

השאלה היא – עדיין, ולמרות הכל, ולמרבית הצער: "לאן?".

כשלמדנו בבית הספר את הנבולה של מרדכי זאב פיארברג, שמנאה שם זה, שאלה זו נראתה אנכרוניסטית, קדמונית בערך כמו תצלומי הדחוי של המחבר על שער החוברת: דמות שחופה וסחופה, מה התומכת באצבע את רקתה כדרך אנשי הגות נשנים. ואמנם, מה לזר שגדל במדינת ישראל ולחיבוטי הנפש של יהודי משלהי המאה ה-19, המתלבט בין עולם התורה ובין עולם ההשכלה? בין החיים הגלתיים ובין השאיפה לשחרור אישי ולאומי באמצעות הציונות? מה עוד, שעל השאלה "לאן" השיב פיארברג: "מזרחתי" – משמע, לארץ ישראל.

הוא התכוון כמובן – כתנועה הציונית עצמה – לשינוי עמוק ומהותי בהרבה, מעבר לתזוזה טריטוריאלית: "העם העברי צריך לשוב ארצה לא בשביל להמלט מן האש והרעב, אך בשביל להניח שם יסוד לחברה חדשה... חברה עברית חיה, בריאה ורעננה... חברה, שתתן חיים, שאיפה ותקווה".

אנו זה מכבר באותו "מזרח". אך האם השתנה עמוק בנפש הלאומית? לא ממש – אם תשאלו כיום את ממשלות ישראל, לפחות אלה בראשות נתניהו, המתמקדות בעיקר בליבוי פחדים, בהיוואשות מן התקווה והמאמץ לנורמליות קיומית ולשלום; אלה המתגרדות בחסר הקורבניות הנצחית, מתרפקות על "סלעי קיומו" הסימבוליים של "עמישראל" המטפיזי תוך הפנית עורף לישראלים החיים ולעולם. "אומה החיה בד' אמות של איור מעופש", "בוכה על הקברים מבלי להשתתף מאומה עם החיים"; "דמעות! הבו דמעות! הרבו מכאובים וכעס... האם לפנינו תיאורו של פיארברג את מנטליות הגלות, או דיווח מיישבת הממשלה ואחת הוראיציות של "חשש בירושלים"?

פיארברג זעק את שאלתו מתוך מצב של מחנק, סטגנציה והיעדר תקווה. אין פלא שדור שלם של ישראלים חסרי עתיד ותוחלת שאלה היום אותה שאלה עצמה - "לאן?" - ומשיב: "מערבה!", או "ברלינה!".

מדוע אנחנו מספרים תמיד אותם סיפורים?

יערה שחורי, סופרת ועורכת

ישנן הנחות יסוד כאלה, שאותן אפשר למצוא למשל בספרי עזות לסופרים מתחילים, לפיהן ברשותו של כל אחד סיפור אחד לספר. ניסוח אחר של אותה טענה, הוא שכל סופר מספר שוב ושוב אותו סיפור, גם אם בכיסיים שונים. מכאן משאלת את השאלה, שבאופן מפתיע ניתנו לה לא מעט תשובות כמותיות, כמה סיפורים בכלל קיימים? אנשי רבים הזנקו לדיון, בטובם או שלא בטובתם, והתשובות המוכרות ביותר נעות בין אחד, שניים (קומדיה וטרגדיה) ולאף ארבע מאות ששים ושניים.

כך או כך מדובר במוסר מוגבל. גם אם לא נשתמש בציר העלילה כדרך היחידה להגדיר מהו סיפור, נדמה שעצם ההצגה של שפע הסיפורים האפשריים לכמה מודלים בסיסיים מעידה על מגמה ידועה ולמעשה פופולרית למדי. אך האם באמת כל מה שיש ברשותנו הוא אותו סיפור ישן ומידי פעם נוכל לייצר בו תיקונים והתאמות כמו במעיל שהתרפט אך עדיין מחמם? האם ויתרנו על האפשרות, או אפילו על הדחף, לספר סיפורים חדשים, ואנו מסתפקים רק בווראיציות על המוכר? אם הסיפורים שאנחנו מספרים זה לזה דומים כל כך, האומנם הם אחרי הכול אותו הסיפור עצמו?

בתשובה חיובית לשאלה האחרונה יש עבורי יסוד מדכדך. ואולי אנחנו שוכחים כי את הסיפור הזה כבר שמענו לא פעם, וגם סיפרנו בעצמנו. ואולי דווקא בשל כך הסיפורים, הדומים עד זהות, נותרים ייתכן ואלה טעמי נוחות שמדריכים אותנו, ואנחנו מעדיפים שלא להיות מופתעים מעבר לסכמות הרגילות ולהתנחם במוכר או במוכר למחצה. ואולי יש נחמה פעוטה בידיעה שהסיפורים שטווינו אמש אינם שונים כל כך מאלה שנספרו או מאזין להם מחר ושקראנו אותם אך אתמול. אולי הזמן הופך כך לחסר בקיעים, לרצף הרבה יותר. אבל מה שאינו שב ומסופר נעשה למעין שטח ההפקר שבמפות העתיקות צוין במלים "Here Be Dragons". נותרת השאלה, אם הם ישנם, כיצד נוכל לפגוש אותם. וגם זה כבר סיפור ישן מאוד.

מה זה הדבר הזה?

עינת יקיר, סופרת, עורכת ומבשרת ספרות

קשה לי לחשוב במונחים של שאלות יסוד או שאלת יסוד. לא שאין שאלות. יש כל הזמן. אבל משהו באמנות חותר תחתן. מתנכל להן כמעט. מוצא שאלות אחרות. גוגול השתמש הרבה ב-"השד יודע", במין זעם-התרסה-אירוניה, וזה גם מה שעולה ב. אני לא מרגישה שאני מצליחה לענות על שאלה שאני שואלת, אני גם לא בטוחה שזאת השאלה, כי השאלה משתנה כל הזמן, בלי תשובה. אחת השאלות שהעסיקו אותי בספרי האחרון "מי חול" היתה מה זה עלילה. בסופו של דבר, כל אמנות חוזרת תמיד לשאול אותה שאלה: מה זה סיפור? מה זה ציור? מה זה קולנוע? השאלה הזו – מה זה – היא אולי המדויקת והמעורפלת ביותר שאפשר לנסח סביב העניין. מה זה. מה זה הדבר הזה. ועוד דבר שאפשר לחשוב עליו הוא ענין התחימה. בתקופה הזו, שבה הכל כל כך זייל, ואתה תוחם משהו ומתעד אותו ושולח והנה הוא הפך למשהו אחר, האפשרות לתחום כל דבר פותחת לאינסוף שאצלי גם מרפה את המחשבה והידיים. אני לא יודעת מה חשוב להבליט ברגע כזה, אם בכלל.

וממקום אחר לגמרי, יש שאלה שאני שואלת את עצמי תמיד, בד בבד, והיא פרטית מאוד: איזו מוסיקה אני שומעת? אבל אני מתכוונת לשפה. כלומר איזו שפה אני שומעת. ורק כשאני שומעת אותה באחרות שלה ממני אני יכולה להתחיל לכתוב. ויש זמן, ממושך, שחולף, תמיד, עד שאני שומעת אותה. עכשיו, למשל, אני עדיין מחכה.

למה לא?

פרופ' יוסף זעירא, ראש מרכז שגיאת לחקר האינטרנט, אוניברסיטת חיפה

דגלאס אדאמס ב"מדריך הטרמפיסט לגלאקסיה" לימד/לגלג תשובה מדויקת לשאלת מהות החיים, היקום והכל, והיא המכפלה של שש בשבע. אותו אדאמס הציג שציוויליזציות מפתחות שלושה שלבים של שאלות: אחרי השלב הראשוני של הישרדות, מגיע שלב הסקרנות, ואחריו מבטל התחום. כך, אנו פותחים בשאלה הישרדותית "איך נאכל?". אחר כך פונים לבחינה העצמית "מדוע אנחנו אוכלים?", ובשלב התחום אנו מתפנים לשאל "איפה נאכל ארוחת צהריים היום?". ואילו אני שואל כל יום "למה לא?".

במקום האמירה המקוממת והנפוצה מדי "אין ספק", אני מציע ששאל, שוב ושוב, "למה לא?". השאלה "למה לא?" היא הקו המחבר את מאמצי המחקר והתהייה האישיים שלי. זאת ליבת הסקרנות, שהיא עצמה טעם החיים. מעבר לחמש השאלות התיאוריות של העיתונאי (מי, מה, מתי, היכן, מדוע), מלבד החיפוש הבלתי פוסק אחר סיבתיות שכל כך קשה להוכיח אותה כשמדובר בדברים החשובים באמת (כלומר בדברים האנושיים), מתחת לבחינה הפילוסופית של משמעות החיים, היקום והכל, שעליה כנראה ימשיכו לתהות המיסטיקנים, וגם מבלי להסתכר בתיחום יתר, נדמה לי שהשאלות של העידן שלנו צריכות להצטופף תחת הכותרת החקרנית, הסקרנית והאופטימית של "למה לא?".

במחקרי אני עוסק בטכנולוגיה חדשה והשלכותיה. אפשר להסתגור מהבטחות יצרניה ומשווקיה, ואפשר לשקוע במרה השחורה של במקרה של הטכנולוגיה החדשה. אני בוחר לשאול, מתוך אופטימיות זהירה, "למה לא?". השלב שמעבר לתחום אותו תיאר אדאמס, הוא שלב התקווה. למה שלא נשאף לעתיד יותר טוב של מימוש אנושי, פוליטיקה דמוקרטית והוגנת, חינוך יוצר ואטרקטיבי, חברה סולידרית ומקושרת, עבודה מעניינת ומתגמלת, ידע משותף ונגיש. למה שלא נמצא את ההזדמנויות שיכולה לאפשר הטכנולוגיה הזאת. למה שלא נשאל במקום לפסוק, אבל גם למה שלא נשאיר את הדלת פתוחה לחדש ולמשתנה, בלי לטרק אותה בפסקנות יתר.

האם ישנם טיפוסים אנושיים לעמדות הגותיות. מיסטיקות ואף מדעיות?

פרופ' תביבה פדיה, חוקרת יהדות, אוניברסיטת בן-גוריון

תחום מחקרי הוא המיסטיקה היהודית, תחום שהתרחב בהדרגה להיסטוריה ולהגות יהודית, ובהמשך למחקרי תרבות, מוזיקה ואמנות. אנסח את שאלת היסוד שלי במחקריי כדחף: הדחף החזק ביותר שלי הוא הרצון להבחין באדם שמאחרי השיטה שאותה אני בוחנת, ולתהות על התאמות בין טיעוני ההגותיים, המיסטיים ואף כאלה המשוייכים למדעיים, לבין מבנים נוספים: חווייתיים, פסיכולוגיים, קיומיים או אחרים.

מעניינת אותי פעולת האדם מתוך דחף לפרוץ גבולות, בין אם דחפים תודעתיים ומיסטיים בזמן חווייה פארא-נורמלית ובין אם דחפים בתוך המציאות. בתוך זה מעניין אותי השוני בין בני אדם בני אותה תקופה, ובני אדם בהקשרים היסטוריים שונים, ביחס לחווייה המיסטית והפארא-נורמלית.

את הפיצולים של הטיפוסים אני ממפה על קווי אורך ורוחב רבים: זמן, חלל, ראייה, שמיעה, טראומה, גלות, חורבן, הגירה, גוף, שפה ועשייה, זיכרון, קיום חצוי. כל אלה מעניינים אותי בהקשר הטוהר של ההכרה, בהקשר הפנומנולוגיה, בהקשר החווייה המיסטית ואפילו בהקשר של הפנטזיה ויצירות מדע בדיוני.

תחושה מוקדמת של ריקות או מלאות, תחושת הקיום והעולם כמקום

כשאני חוצה מן המטאפיסי אל הקונקרטי, השאלה הלא מילולית שלי הופכת לשאלה בדבר הרוע: מה מקורו? מה תכליתו? האם הוא הכרחי? רצח אב. רצח אח. רצח ילדים. אונס ועינויים. ונולדת גם השאלה, האם הנוגדנים של הרוע – החמלה, הטוב, הנדיבות – הם רק איזו פקעת של קשרים בין תאי עצב? ואיך מחסל הרוע את הפקעת הזאת? איך קורה שהנפש מצטמצמת עד שהיא פשוט נבלעת בתהום של הרוע?

רסיס מכאיב אחר שפוגע בי בדרך מן המטאפיסי אל הקונקרטי מגלם את השאלה, למה להיות? מדוע לא להתאבד? (קאמי).

לשאלה הבסיסית שלי, לתמייה על טיבו של הקיום האנושי, אין תשובה וכדי להתחמק ממנה, אני פונה אל כתיבת סיפור או אל קריאת שירה. אני פונה, כמו שעשו בני האדם מקדמת דבא, אל הנרטיב. בכוחו למלא את הריק שמותירה אחריה הפעילות של הרוע, בנחמה קטנה שבאפשרות של הטוב, גם אם קיומו מוטל לפעמים בספק מפאת כוחו הדל.

מדוע כה גדולים הפערים הכלליים בין מדינות? פרופ' יוסף זעירא, כלכלן, אוניברסיטה העברית

השאלה הגדולה ביותר בעיני ככלכלן היא מדוע יש פערים כה גדולים בין ארצות? מדוע ארצות מסוימות הן עשירות בעוד אחרות הן עניות? שאלה זו היא לא רק שאלה אינטלקטואלית, ויש לה גם השלכות מעשיות אדירות. ברור כי הבנה טובה יותר של הסיבה לפערים בין ארצות יכולה לסייע לצמצום פערים אלו ולהקטנת העוני בעולם.

המדהים הוא שהפערים הם חדשים למדי, בני מאתיים שנה בלבד. עניים ועשירים היו בכל ארץ תמיד, אך הארצות היו דומות למדי בהכנסה הממוצעת. רק בתחילת המאה התשע-עשרה החלה המהפכה התעשייתית לשנות את כלכלת העולם באופן קיצוני. החלה צמיחה כלכלית מואצת שלא הייתה מוכרת קודם לכן. במאתיים שנים אלו גדלה ההכנסה הממוצעת בעולם פי עשרה. בארצות המפותחות, בעת אריחיה, ארה"ב, קנדה, יפן ועוד צמחה ההכנסה יותר מפי עשרים. בארצות האחרות, באפריקה, באמריקה הלטינית, באסיה, במזרח התיכון, היא צמחה הרבה פחות. באזור העני ביותר, אפריקה שמדרום לסהרה, צמחה ההכנסה פי שלושה בלבד. כלומר הפערים בין האזורים השונים גדלו פי שבעה. הפערים בין ארצות יחידות גדלו עוד יותר.

פערי ההכנסה ממשיכים להתרחב גם בימינו אלה. נכון כי יש ארצות שפרצו את מחסום העוני ומצליחות לצמוח, כמו ה"נמרים האסייתים" קוריאה, טייוואן, וסינגפור, או כמו סין והודו לאחרונה. אך רוב הארצות העניות לא מצליחות להיחלץ ממלכודת העוני. במחקר שאני עורך עם מיקלה בטיסטי וג'יאנפרנקו די איו, אנו מודדים את התבדרות ההכנסה של ארצות מחזית הצמיחה העולמית ומוציאים כי רוב ארצות העולם צומחות בקצב נמוך מהארצות העשירות ולכן הפערים בינן לחזית הצמיחה גדלים בהתמדה. ארצות אמריקה הלטינית מדביקות רק 60% מחזית הצמיחה כל שנה, וארצות אפריקה שמדרום לסהרה מדביקות רק 20% מחזית הצמיחה. זו תמונת מצב קשה.

למרות המחקר הרב, אנו עדיין רחוקים מהסבר מלא לשאלה זו. השאלה עדיין פתוחה.

מה המניע?

פרופ' אנה בלפר-כהן, ארכיאולוגית, אוניברסיטה העברית

השאלה שלי היא הרבה שאלות שכולן נוגעות לסוגיית יסוד: מה מניע את האדם? כל השאלות הללו, לדעתי הצנועה, כבר משאלו בעבר על ידי טובים ממני אבל לא נמצאה להן תשובה. על מיסטי בלילות, בין טרדות היום שחלף, אני מעלה אותן לפני: מן ההיבט הפיזיולוגי, למשל, כיצד הגוף מקיים את רצון הנפש? אני יושבת מול מקלט הטלוויזיה וחושקת בגלידה – מחשבה מופשטת לחלוטין הגורמת לגופי להתרומם, לרגלי לזוז, לידי לפתוח את המקרר. מי נותן את ההוראה? ואז ישן שאלות יותר קרובות אלי, כפריהיסטוריונית: כיצד האנשים בוררים ובחרים בין האפשרויות השונות? איזה כלי ישימש אותם לצורך זה או אחר? מה גורם להמצאה להתקבע ולהפוך לדבר שבשגרה? מדוע קיימת שהייה בין ההופעה הראשונית של ההמצאה לקבלתה? עד כמה התופעה מוכתבת על ידי הפרט? הקבוצה? האם יש בכלל סיבות "אובייקטיביות"?

לפעמים אני חוששת יותר מהתשובות המופיעות חדשות לבקרים. בתרבות "המיידית" (instant) של ימינו אנחנו פעמים רבות מתפשרים לטובת הפתרון הפשוט. ההסברים הכלליים והכוללים הם אופנת השעה, מיוון שהם "מסדרים" את שאינו ברור ומאפשרים לנו להמשיך הלאה. אבל יש בהם סכנה גדולה שכן הם מקרים את הסקרנות שהינה הבסיס לכל חקירה מדעית ומגבילים את המחקר – "הלא התשובה כבר נמצאה".

בדירת הסטודנטיות בה גרתי בשנה א' הייתה תלויה כרזה עם ציטוט "האוכל היו מזונו של האדם (נפוליאון)" – גיוחך על תרבות אימרות הוויכוח שהייתה נפוצה אז. כאז כן עתה, תשובות פשוטות לא רק מרדדות והופכות את השאלה לתפלה – אלא חוסמות את המחקר ואת מסיגות אותו לאחור. אולי עדיף שתמיד תהייה שאלות לא פתורות?

או כזמן, תפיסה מוקדמת של ההווה כישות או ריקות, הן בבסיס קפיצות הדרך החלוציות של אנשים כפסקל, ג'ורדנו ברונ, קאנט ושופנהאואר. אני מנסה לאתר למולם דמויות כמו האר", רשב"ג או נחמן, בתפיסות שאם מקלפים אותן מגיעים לעקרון דינמי שעשוי להיות מדעי לחלוטין או מיסטי לחלוטין ויחד עם זאת כל אחד מצידו משיק למבנה נפשי (הקשור גם להבנייה מיגדרית לעתים). במלים אחרות אני נדחפת לחידה שמאחרי הפיתרון. אבל עצם מציאת ההתאמה או הסתירה בין החידה של המבנה האישייתי ובין ה"פתרון" אינה באמת פותרת אלא רק מחדדת שאלות חדשות. המבנה הנפשי ודחף הפעולה לעומת הקפיצה בהשג המדעי או בטיעון המיסטי-יצירתי רק זורקים אור זה על זה ומחדדים את החידה.

לצפייה בגיליון
המדור

שתף חברים

במייל
בפייסבוק
בטוויטר

להורדת גרסת
PDF

עוד מדורים
מאת הכותב

תגובות על המדור

שאלת אודיסיאה | מאת כותבי אודיסיאה

סה"כ: 0 תגובות **הוסף תגובה**

כל הזכויות שמורות לאודיסיאה | אודייתים הסתבים מאגרים מחרים ארכיון גליונות חנות מרכז הדיונים חדשות לימים צורקשר סלקינות | נבנה ע"פ פאראנון | עוצב ע"י רנדר

